

tól: »Mit tehetünk velük? Ők a kerítés mögött vannak.« A kisfiú valóban továbbmegy, nem lázad és nem fürkészi a villa és a bérház közötti különbségek okát, s más okokat sem. Mondom: továbbmegy, s szándéktalanul mégis összeakad a felnőttek világának alapkérdéseivel. Miért nincs édesanyja az egyik gyereknek, miért van a másiknak? Miért van egyiknek aranylánc, s miért lóg a másiknak madzagra akasztott kulcs a nyakában? Mi baja lehet apának a főnökével? Miért furcsa az anya szeme?

S míg ily módon a maga érzékeny csápjaival kitapogatja, megérzi az emberi gondokat, a »csápok« naívan kedves gyanútlanágának működése megejtő látványként szórakoztatja az olvasót. A tanító néni — írja a kisfiú — »Azt mondta, hogy a kegyelet nagyon nagy dolog, de megfogni nem szabad, csak érezni lehet. A régi utcák meg vannak töltve történelmi levegővel, mert mindennap azt lehelik ki magukból az öreg falak.« Ilyen mozzanatokra gondolunk, mikor a »csápok« ügyletlenül kedves igyekezetének érzékelését dicsérjük. S ebben a példában az is kitapintható, hogy a látvány nemcsak mulatságos, hanem ironiát is tartalmaz, hiszen a gyermeki tudat, illetve képzelet empirikus jellegében nemcsak a gyermekség, a primitívség fejeződik ki, de a felnőttek fennkölt absztrakcióira is számárfülszerű kérdőjel vetődik. Néhol csak a nyelvi konven-

ció burkát szúrja ki ez a kérdőjel, s tréfásan emlékeztet a nyelvteremtés furcsaságára, a szavak, kifejezések eredetére, legtöbbször azonban messzebbre utaló jelentést ugrat ki. Egy helyen például azon vitatkoznak a gyerekek, hogy mitől düled ki a felnőttek szeme. Hősünk szerint a loholástól, barátja szerint a pénzzavartól. Hősünk azonban nem fogadja el ezt a magyarázatot: »Mi az, hogy pénzzavar? A pénz nem zavar senkit.« Még érdekesebb az az eset, amikor hősünk hallja, hogy apja a főnök bögyében van. S ugyanakkor hallja meg azt is, hogy késhegyre menő harc zajlik. Ebből aztán mulatságos s egyszersmind satirikus élű kontaminációt szerkeszt a gyermeki képzelet: »— Az emberek be vannak rezelve. Igen, mert benne vannak a főnök begyében. És ott késhegyre menő harc folyik. Nagy késhegy lehet a főnök begyében.«

A példák azt is érzékeltették, ami igencsak fontos és úgy látszik állandósuló jellegzetessége Németh István ifjúsági regényeinek: a gyermekek és a felnőttek nincsenek összhangban, elégedetlenek egymással. Éles konfliktus ebből itt nem támad, csak szelíd horzsolódás: a világtapogató csápok mozgása nem olyan dinamikus, hogy nagy sérelem érhesse őket. Am a kisebb sérülésekből, csalódásokból mégis valami halk líraiság létesül, s a derű és a játék társalemeként ettől lesznek jellegzetesen Némethre vallóvá ezek a szerény, tiszta etüdök.

DÉR ZOLTÁN

FORMA ÉS TARTALOM ASZINKRONITÁSA

BRASNYÓ ISTVÁN: Kései csillag.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest — Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.

Vajdasági magyar irodalmunkban már elvitathatatlanul jelen van és annak szerves részét képezi a gyermek- és ifjúsági irodalom. Ezt a tényt mindenképpen csak örömmel

nyugtáztathatjuk, hiszen a magyar és világirodalom nagyjai a fémjelzett alkotások árnyékában szívesen fordultak a gyermekekhez, a legfiatalabb közönséghez. Hiszen az író, köl-

tő mindig is közel állt az ifjú korosztályokhoz. A nyugalmas meghitt pillanatokban, melyeket nem zaklattott a nagy alkotások izgalma, szívesen eljátszott a gyerekekkel s (nem kis műgonddal) gyönyörű játékokat fabrikált az ifjú közönségnek — verseket, meséket, gyermekregényeket.

Brasnyó István második gyermekvers-kötete tizenöt költeményt tartalmaz. Itt egy kis kitérőt kell tennünk. Olyan században élünk, ahol a műfajok között elmosódnak a határok, így egyszerűen neveléses lenne tagadni az új formai szintéziseket, melyeket e kor s az »izmusok robbanása« hozott a művészetek minden ágában. De a gyermekirodalomnak, még pontosabban a gyermekeknek szóló költészetnek megvannak a determinánsai, melyek elsősorban e korosztály szellemi és érzelmi világának specifikus jellegéből adódnak. Túllépve bizonyos határokat a művek elveszítik rendeltetésüket, nem találkoznak elsődleges közönségükkel, a gyerekekkel érzelmi és szellemi síkon, s így elvesztik értelmüket, létjogosultságukat. Három tényező hat ki döntőleg ennek az irodalmi létérnek az alakulására. Az első a gazdag zenei árnyaltság, mely ezeket a verseket át- meg átszövi, a második a játékos nyelvi kedv (megleپ, de maximálisan összecsengő rímek) és a gyermekek világához közel álló tartalom. Az utóbbi határ a legplasztikusabb, sőt, csak bizonyos értelemben létezik: Weöres Sándor halandzsaversei is könnyen megtalálják útjukat a gyerekekhez, nagy rokonságot mutatva az alogikus, tartalmat teljesen a forma, a ritmus, a dallam hatalma alá rendelő mondókákkal, kiszámoló játékokkal. A téma tehát szinte határ nélkül tágítható, nem meghatározott térben és időben, irreális, bizarr volta sem jelent akadályt, könnyen beleilleszkednek az ilyen jellegű művek a gyermeki képzetekkel bőségesen kiszínezett világba. Bizonyos eltérés a hétköznapoktól, a sablonos, megszokott eseményektől emeli a gyerekek szemében egy-egy mű értékét, a még nem hallott csodálatos történetek vonzóereje nagy, bizonyos mértékben csillapítja a gyermeki örökös kíváncsiságot, a mese utáni vágyat.

A két elsőnek említett tényező (zeneiség és játékoság) a gyermekversekben *elengedhetetlen* követelmény és *kizárólagos* ismérv. A dalam varázsa hamarabb jelentkezik a »mese« igényénél, minden gyermekben ösztönösen létezik, s a leggyorsabb és legbiztosabb módját képezi a közeledésnek, már ami az irodalmi műveket illeti. A ritmus játszi kedve (mely azonban szigorúan szabályos kereteken belül marad), a megnyugtató, vagy lobogó dobogás szinte csábítja a vershez a — mint már említettem — nagy zenei igényekkel rendelkező ifjú emberkéket. Az előre kiszámítható értékes rímek, nemcsak a könnyebb megértést segítik azzal elő, hogy feldarabolják közlésegyeségekre a vers mondanivaló-halmazát, hanem a memorizálásban is fő szerepet játszanak (a ritmussal együtt), ami ilyen korú közönségnél még döntően befolyásolja a vers és általában az irodalom iránti affinitás kialakulását. A rímek esztétikai értékéről azt hiszem, nem kell semmit sem bizonygatnom, s azt sem, hogy a gyerekek esztétikai igényének kielégítése és továbbfejlesztése fontos feladata a gyerekekkel foglalkozó művészeti ágának. Nyelvi játékoság nélkül viszont nemcsak a közeledés nehezül meg, hanem a pajtási viszony kialakítása is kérdésessé válik, ha a művek élvezői nem találják meg bennük a bohókás kedvű, vagy szomorú, de főleg játszós társat.

Brasnyó István versei tájleíró részletekkel bőven megtűzdelt falusi emlék-életképek. Ez a világ már kissé idejétnülnak tűnhet és Móra Ferenc-iesnek a gyerekeknek, akiknek nagy része a televízió jóvoltából rajzfilmekben neveledett. Am e világ keretein belül a szerző jól megérezte s híven ábrázolta a gyermekmentalitást, versei nem fikciónszagúak. A kötetnek meglehetősen gazdag a témavilága: szerelem, elvágyódás, sóvárgás, elmélkedés, kíváncsiság, félelem, tervek, a taj és az állatok iránti barátság, kötelességtudat, önfeledtség — mind-mind a gyermeklélek meghitt, közvetlen rezdüléseivel kedvesen kifejezve. Brasnyó érzékeny a gyermeki témákra, de már kevesebb gondot fektet a formára, ami nagy mértékben csökkenti e versek hatását a gyerekekre. Képi megjelenítése gazdag, s néha érezni is, hogy a »felnőtt«

költő ki-kilóg az általa ábrázolt világból. Jelzői, szó szerkezetei, hasonlatai néha nem kis irodalmi olvassóságot feltételeznek, így az a korosztály, melynek különben a versek szólnak, nem érti, ennél fogva nem is élvezheti őket. Például: »ovális szembogarán megtörnek a fények«; »... furcsa, acélkérek remegésbe veszve«; »... felzsibong a kék«; »... kultivátor« stb. Ezek a költői stílusesszók még magyarázgatás után is idegenek maradnak a gyerekek számára. Nagyon vitatható továbbá a költemények versjellege (a szó klasszikus értelmében vett rím és ritmus jegyei). Kivétel a mondottak alól a *Ketten az éjszakában* és a *Hó alatt fekszenek már a bokrok* című versek, melyek gazdag ritmus- és rímhangszerelésben csendülnek fel (főleg az első), ám a többi költemény többé-kevésbé prózaversnek mondható. Nem volna ilyen szigorú az osztályozás, ha nem gyermekvers-kategóriáról volna szó, és nem a fent említett érvek állnának a mérleg egyik oldalán. Tagadhatatlanul jelen vannak a rímlemlékek minden költeményben, azonban annyira gyöngék a hatásimpulzusok (a rímhívó és a rímelő néha négy sor távolságból válaszolnak egymásnak), hogy belevesznek a versszöveg amoros testébe. A rímek sem túlságosan értékesek, főleg ragrímeikről és asszonáncokról beszélhetünk, azonban megtörténhet, hogy csak egyetlen szóvégi magánhangzóra építi Brasnyó a rímet, ami — azt hiszem, nem kell különösen hangsúlyozni — ebben az esetben nem elég. Vannak azután sorok egyetlen hangmegegyezés nélkül is.

Ó, beleszerettem egy illatba!

Ma egész nap vihar volt,
és harsogott az ég;

a szél a kertben nagy reccsenéssel
kettétörte az öreg szilvafát.

S ahogy a nedves fűben — még
egyre zuhogott, halvány tócsákban
víz állt szerte a földéken —
széjjelgurultak a lila hasú
és éretlen, hamvas szilvák,
egyszerre megcsapott illatuk...

A ház végén álltam,
az eresz alatt...

Tizenhárom sort akar verssé komprimálni a költő két, meglehetősen távoli rímmel (*még — ég*), valamint egy sorvégi és egy sorközi hangmegegyezéssel (*földéken — éretlen*), melyeknek a rímértéke eléggé vitatható. (Az ég — szél rímpár annyira közel kerültek egymáshoz, hogy szinte elválasztani sem lehet hatásukat.) A sorok ritmusképe is zaklatott. A sor terjedelme egy versen belül néha három szótagtól tizenháromig terjed, mellőzve minden tervszerűséget vagy szabályosságot. Ez nagymértékben rapszodikussá teszi, a látváltozó ritmust darabkákra tördeli. Amennyire a ritmizálás tetszőleges, annyira a rímhelyezés is az, néhol egymást követik a páros rímek, majd pedig két-három soron át nem jelentkezik hangmegegyezés, azután ismét három sor távolságból feleletnek egymásnak ragrímeik. Megtörténik, hogy a költemény szépen rendezett keresztírmekkel indul, majd a szerző minden magyarázat nélkül áttér a félrímekre, s így megbontja a jónak ígérkező ritmusképet egy bántó »botlással« az áttérésnél. A felnőtt olvasónak is nehezebbre esik a ritmust és a rímelést követni ezekben a költeményekben, nemhogy a gyerekeknek.

Mint már említettem, a versek közlés- és témavilága tágas, költőien színes, meghitt. Kár, hogy a forma nem csatlakozott a gyermekvers számára oly érdekes és értékes tartalmakhoz, s így egységet alkotva, igen értékes költői megnyilvánulásokra lehetne alkalmas. Így a tartalom, a jó téma elsikkad, a lírai hangvétel, a gyermekvilág impresszionizmusának érzelmekkel dús megjelenítése feldarabolódik, elvész a jól megkomponált képek együttese. Ebben az esetben a forma és a tartalom, ahelyett, hogy egymást erősítették és kiegészítették volna, egymás hatását gátolták, lerontották. Emiatt rangosabb alkotásoktól fosztotta meg az író a gyermekközönséget.

Hogy mennyire szükség van az említett összhangra, azt Würtz Ádám ihletett illusztrációi is bizonyítják, s nagymértékben kívánatossá teszik a kötetet.

KOPECZKY CSABA